

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ

СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ – ВОЈНА АКАДЕМИЈА
Школа националне одбране

СЕКТОР ЗА ПОЛИТИКУ ОДБРАНЕ
ИНСТИТУТ ЗА СТРАТЕГИЈСКА ИСТРАЖИВАЊА

ЗБОРНИК РАДОВА

НАУЧНИ СКУП
„СРБИЈА И СТРАТЕГИЈСКА РАСКРИШЋА”
„ИСИКС – 2016”

30. септембар 2016.
Београд

ГЕОПОЛИТИЧКО ПОЗИЦИОНАРЊЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У МУЛТИПОЛАРНОМ СВЕТУ И ЊЕГОВ УТИЦАЈ НА СТРАТЕШКА ОПРЕДЕЉЕЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

мајор Милинко Врачар*, МА

Институт за стратегијска истраживања, Министарство одбране Р. Србије

ван. проф. др Јованка Шарановић**

Институт за стратегијска истраживања, Министарство одбране Р. Србије

Апстракт: На европском тлу вековима се преплићу и сукобљавају разнородни стратегијски интереси - англосаксонских земаља, Средње Европе, Евроазије, сила мора (таласократије) и сила копна (телурократије). Они су присутни у форми најважнијих геополитичких концепција: атлантизам, (средњоевропски) континентализам, и евроазијство. Иако су након Другог светског рата односи ових концепција креирали природу и трасирали пут европских интеграција, геополитички аспекти су били запостављени. Унутрашњи аспекти овог феномена разматрани су са позиције тежње европских народа ка помирењу, сарадњи и заједничком просперитету док су спољнополитички аспекти разматрани искључиво са позиције идеолошке конфронтације две супер силе и њихових савезника. Преломни тренуци светске политике на прелазу између два миленијума - урушавање биполарне (идеолошке) поставке света, појава америчког хегемонизма, процес настајања мултиполарног света као и могућност процеса дезинтеграције Европске уније (ЕУ), захтевали су повратак на међународну сцену геополитичког разматрања како позадине евроинтеграција тако и њених перспектива.

Током хладноратовског периода, паралелно са економским повезивањем европских држава, текао је и њихов интегративни процес у оквиру Северноатлантског савеза у коме су САД имале кључну улогу. Тиме је, од завршетка Другог светског рата, војни и спољнополитички дискурс западноевропских земаља задобио доминантно атлантистичку (таласократску) конотацију. Међутим, на почетку новог миленијума пред ЕУ се постављају значајна (гео)политичка питања као што су: прво, опстанак или њена дезинтеграција; и друго, у случају опстанка, могући правци геополитичког позиционирања Уније као последице утицаја односа претходно поменутих геополитичких концепција.

Са становишта Републике Србије, као мале земље са изузетно осетљивим геополитичким положајем и јасним опредељењем ка европској будућности, разматрања ових питања су од фундаменталног значаја за (ре)дефинисање њених дугорочних стратешких опредељења.

Кључне речи: Европска унија, Република Србија, атлантизам, средњоевропски континентализам, евроазијство, мултиполарни свет, геополитика.

* milinko.vracar@mod.gov.rs

** ван. проф. др Јованка Шарановић је директорка Института за стратегијска истраживања Министарства одбране Р. Србије. Е-mail: jovanka.saranovic@mod.gov.rs

УВОД

Читава историја европске идеје баштини суштински геополитичку позадину. То је било више него уочљиво током доба међуратне популарности паневропеизма. Од времена објављивања Куденхоф Калергијевог манифеста 1923. године па све до пада „Трећег рајха”, нашироко је, у разним облицима развијана и разматрана идеја о јединственој Европи која би на тај начин могла да представља трећи пол, средишњег играча између совјетског цина и атлантског хегемона у настанку.¹ Идеје паневропеизма јављале су се још и раније, из периода Средњег века, као што је идеја о стварању Хришћанске републике с циљем окупљања европских држава у виду војног савеза који би имао двоструку улогу: прво, била би то гаранција да европске државе неће између себе ратовати; и друго, организовала би се заједничка одбрана од спољних непријатеља. Стварањем војног савеза учврстили би се политички односи и створио оквир за дугорочни мир, што би допринело развоју трговине.² Међутим, без обзира што је геополитичност европских интеграција вековима присутна она се у новијој историји дуго запостављала.

Идеја о чвршћем повезивању европских држава постепено се развијала још од Средњег века, међутим први кораци у том смеру учињени су тек под америчким утицајем у другој половини 20. века. Период хладноратовског сукоба САД и СССР-а може се сматрати периодом подударња интереса водећих западноевропских држава али и периодом америчког атлантизовања евроинтеграција. Ипак, урушавањем СССР-а и нестанком претње са истока дошло је до реструктурирања светског поретка кога су различито доживљавале већина чланица ЕУ, с једне, и САД као једина преостала супер сила, са друге стране. У том периоду истовремено је дошло до динамичног раста европске економије али и осетног пада глобалне атлантистичке супремације, што је подстакло ЕУ ка аутономнијем спољнополитичком наступу. Упркос поседовању потенцијала велике силе, услед различитих унутрашњих и спољашњих фактора, ЕУ није успела да се позиционира на међународној сцени као самосталан геополитички играч. Да ли ће у томе успети, у времену које предстоји, зависиће у великој мери од односа најважнијих геополитичких концепција великих сила које су присутне на европском тлу – англосаксонског атлантизма, немачког (средњоевропског) континентализма и руског евроазијства.

Мале земље животно зависе од способности да сазнају концепције великих сила и да своје интересе уклопе у њихове. То је нарочито важно за оне земље које се налазе у непосредној гравитационој зони великих сила. Ипак, у најделикатној позицији су земље, као што је Србија, где се преклапају територијалне пројекције геополитичких концепција две или више великих сила и

¹ Калергијева карта света приказује Паневропу као простор који обухвата све европске земље и њихове колоније (Ђурковић, М.: *Геополитички оквир проширења ЕУ: између континентализма и атлантизма*, у: *Изазов европских интеграција* бр. 8, Службени гласник, 2010, стр. 83 – 92).

² Пророковић, Д.: *Европска унија геополитички није самостална*, 5. новембар 2013., Доступно на: <http://www.diplomatija.com/5557/news/du%C5%A1an-prorokovi%C4%87-evropska-unija-geopoliti%C4%8Dki-nije-samostalna/>, Сајт посећен: 14.6.2016.

где се укрштају примарни вектори њихових интереса.³ Разматрајући већ јасно исказано опредељење Србије ка ервоинтеграцијама, предвиђање геополитичког позиционирања ЕУ јесте од изузетног значаја са аспекта (ре)дефинисања њеног дугорочног стратешког опредељења.

АТЛАНТИЗАЦИЈА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Иако паневропска идеја датира вековима уназад, први кораци у институционалном повезивању европских држава учињени су тек у другој половини 20. века, и то, парадоксално, под директним утицајем једне неевропске силе – Сједињених Америчких Држава. То је период када су након више векова велике европске (колонијалне) силе, ослабљење међусобном политиком конкуренције и катастрофалним ратним разарањима, нарочито након Првог и Другог светског рата, изгубиле примат не само на глобалном нивоу већ и на самом европском тлу. Вакум моћи убрзо су попунили две новонастале, идеолошки и геополитички супротстављене велике силе - САД и Совјетски Савез. Тиме је Европа, а и сама Немачка као покретач оба светска сукоба, меридијански подељена на совјетску сферу утицаја у њеном источном делу и америчку сферу утицаја у њеном западном делу. При томе су обе силе, и САД и СССР, тежиле да прошире свој утицај ка сферама својих супарника. То је приморало САД да што хитније ојачају своје позиције у државама западне Европе како не би потпале под совјетски утицај што би угрозило америчке тежње за глобалном доминацијом. Зато се хладноратовски период, с пуним правом, може сматрати периодом атлантизовања евроинтеграција а тиме и саме ЕУ каква постоји у данашњем облику.

Атлантизам се данас као термин најчешће користи као синоним за Северноатлански војни савез (НАТО). Овај тренд је постао нарочито приметан тек по окончању Хладног рата и распада СССР-а, када се готово читава Европа, укључујући и њен источни део, брзо „атлантизовала” под америчким утицајем. Међутим, иако је НАТО од свог оснивања најјачи инструмент за спровођење атлантистичког геополитичког концепта, атлантизам се појавио много раније. Он се везује за англосаксонску геополитичку школу иза које данас чврсто стоје САД заједно са Великом Британијом, две најјаче поморске силе током 19. и 20. века.

Савремена америчка атлантистичка геостратегија „освајања света” заснива се на теоријама планетарне двојности а прва у низу је Мекиндерова теорија *Heartland*-а (средишта, срца света) са почетка 20. века. Четири деценије касније, на њу се надовезала Спајкменова теорија *Rimland*-а, која је током готово полувековног хладноратовског сучељавања САД и СССР-а добијала различите појавне облике, од Кенанове „стратегije обуздавања” СССР-а, Коеновог модела „геостратегијске сфере” и „пактоманије”⁴, до теоријских и практичних геополитичких и

³ Према: Степић, М.: *Геополитика неоевроазијства – позиција српских земаља*, Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 11.

⁴ Атлантистички пројекат стварања система бројних војно-политичких савезништава на ободу Евроазије.

геостратегијских постхладноратовских креација Кисинцера и Бжежинског.⁵ Око основних поставки ових теорија слажу се најзначајнији како западни (амерички, британски и немачки) тако и источни (руски) теоретичари који су на тим основама развили савремену (нео)евроазијску геополитичку теорију као антипод атлантистичкој концепцији. Тачније, њихова становишта, иако супротстављена, надовезују се једна на друге и допуњују и незнато су се мењала кроз време у складу са актуелним догађањима на међународној сцени.

Суштина ових теорија јесте да је светска историја резултат непрекидног надметања „сила мора” и „сила копна” (таласократских и телурократских сила) за доминацију над светом. Превага у том надметању припада оној страни која је у стању да контролише простор Евроазије (*World Island* – „Светско острво”) чији централни и стожерни простор (*Pivot Area*) чини „Срце света” (*Heartland*), односно простор кога је некада заузимала Руска царевина а данас Русија. За Мекиндера је *Heartland* кључна светска област јер ко влада „Срцем света” влада „Светским острвом”, а ко влада „Светским острвом” влада читавим светом. Зато је по њему стратешки задатак сваке велике силе, која има амбицију за глобалном доминацијом, да овлада „Срцем света”, односно Русијом.

Слика 1: Просторни приказ геополитичких теорија планетарне двојности⁶

⁵ Степић, М.: *Перспективе Косова и Метохије у контексту глобалних геополитичких концепција*, Зборник радова са научног скупа одржаног у Косовској Митовици 27-29. маја 2005, Српска академија наука и уметности, Београд, 2005, стр. 264-265.

⁶ Сlike преузете и прерађене из: Бжежински, З.: *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука, 2001, стр. 37; и Robert D. Kaplan: *The Revange of Geography* (доступно на: <http://www.fernando.gomezherrero.com/blog/?p=1748>).

Сагласно овим теоријама амерички геостратег Бжежински износи да је за Америку главна геополитичка награда Евроазија и да амерички глобални примат непосредно зависи од тога колико дуго и колико ће се ефикасно њена доминација на евроазијском континенту одржати.⁷ Стога је, још од момента изласка САД из међународне самоизолације и активног укључења у светске послове, Европа, као полуострво на крајњем западу евроазијског масива, играла изузетно значајну улогу у постизању и очувању атлантистичког глобалног примата. Територијално, Европа се налази на западном делу приобалног лука који окружује евроазијски копнени масив *Heartland*. Њега Мекиндер назива *Inner Crescent* („Унутрашњи полумесец“) а Спајкмен *Rimland-om*. Према Дугину, представнику руске евроазијске геополитичке теорије, приобални лук је простор где се „историја најочигледније осећа између осталог и зато што је то зона између две супротности“⁸, односно то је гранично подручје сталног надметања таласократских „сила мора“ и телурократских „сила копна“. Преко тог простора „силе копна“ из средишта света настоје да се домогну отворених мора, а „силе мора“ да преко њега контролишу ривалску страну.

За разлику од Мекиндерове теорије *Heartland-a*, Спајкмен наглашава кључну улогу управо *Rimland-a* у постизању светског примата - „онај ко доминира над *Rimland-ом*, доминира над Евроазијом; онај ко доминира над Евроазијом, држи судбину света у својим рукама“.⁹ Сагласно томе Европа игра изузетно значајну улогу за постизање и очување атлантистичке глобалне супремације јер се територијално налази на западном делу Мекиндеровог „Унутрашњег полумесеца“ или Спајкменовог *Rimland-a*, односно она представља „Западни простор“ кога је дефинисао Бжежински. За Америку Европа представља „набитнији геополитички мостобран на евроазијском континенту и одскачну даску за прогресивно ширење демократије дубље у Евроазију. Амерички улог у Европи је огроман јер атлански пакт уводи амерички утицај и војну моћ непосредно на евроазијско копно а ширење простора Европе (ЕУ) аутоматски значи и ширење простора под непосредним утицајем Америке“¹⁰.

У историјском стремљену атлантистичких (таласократских) сила, прво Велике Британије а онда и САД, да, делујући из правца мора преко *Rimland-a* ка копненом делу, остваре супремацију на простору Евроазије, на том путу у континуитету им се испречава Русија. Као јака континентална (телурократска) сила у средишту евроазијско копненог масива, она тежи да се у супротном правцу одупре атлантистичким империјалним тежњама изласком на отворена мора, тако умањи атлантистичку моћ и оствари свој геополитички примат на евроазијском континенту. Англосаксонским интересима историјски се испречава још једна континентална сила, Немачка (некада Аустроугар-

⁷ Бжежински, З.: *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука, 2001, стр 33.

⁸ Дугин, А.: *Основи геополитике – геополитичка будућност Русије*, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 50.

⁹ Дугин, А.: *Исто*, стр. 63-64.

¹⁰ Бжежински, З.: *Исто*, стр 57-60.

ска и неуједињене немачке земље). Од уједињења Немачке (1871) и њеног успостављања као силе, немачки интереси се пружају на ваневропском континенталном правцу: Средња Европа – Балкан - Мала Азија и даље ка енергетски богатом Блиском истоку и Каспијском басену.¹¹ Унутар европског континента, немачки примарни геополитички интереси оријентисани су на њено непосредно средњоевропско окружење. У историјском континуитету, Немачка показује жељу за потчињавањем словенских народа у Средњој Европи (*Mittleuropa*), што би водило ка стварању велике немачке „континенталне супердржаве” са огромним економским и војним потенцијалом који би тиме угрозио атлантистичке интересе. Иако су оба светска рата обележена сукобом Немачке и Русије између ових „сила копна” присутна је константна историјска тежња ка међусобном приближавању што би резултирало прагматичним сједињавањем развијене немачке технологије и богатих сировинских и енергетских ресурса Русије, а то би на глобалном нивоу ојачало њихове позиције. На овим поставкама снажно базира и савремена руска геополитичка концепција (не)евроазијства а њих прихвата и немачка геополитичка теорија али и пракса. У складу са тим полазиштима атлантисти су, уназад два века, на све могуће начине покушавали да осујете јачање, међусобно приближавање и стварање моћног телурократског евроазијског савеза између ових најважнијих копнених сила, и спречавали излазак ових двеју земаља на топла и отворена мора.¹² То је била константа глобалне атлантистичке спољне политике током читавог 19. и 20. века којој ће се водећа атлантистичка сила САД, у савезништву са Великом Британијом, само прилагођавати у будућности.

Уважавајући геополитички значај Европе у послератном супростављању СССР-у, „САД су одиграле пресудну улогу у европској интеграцији и европској безбедности, посебно кроз НАТО”¹³. И пре самог стварања НАТО 1949. године, САД су схватиле значај хитне обнове и јачања посрнутих савезничких држава. Тако су корени евроинтеграција били везани за „Труманову доктрину” помоћи Турској и Грчкој у марту 1947. године услед акутне опасности избијања комунистичке геополитичке претње са простора Совјетског Савеза на источни Медитеран. Из тога се, већ у јулу исте године, развио шири регионални „Маршалов план” (званично „План европске обнове”) као економски вид трансатлантског повезивања. Одавде креће директна линија ка каснијем стварању ЕЕЗ чије су све земље оснивачи биле претходно чланице НАТО савеза. Процес европских интеграција, кроз економску обнову разрушених европских држава, био је виталан по интересе САД из више разлога. Прво, економски развој западне Европе је спречавао ширење утицаја СССР-а на европски континент. Друго, процес интеграције је могао спречити поновно

¹¹ Према: Гиговић, Љ., и Секуловић, Д.: *Чиниоци геополитичког положаја Србије*, у Глобус бр. 34, Српско географско друштво, Београд, 2009, стр. 43-58.

¹² Степић, М.: *Перспективе Косова и Метохије у контексту глобалних геополитичких концепција*, Исто, Српска академија наука и уметности, Београд, 2005, стр. 264-265.

¹³ *A secure Europe in a better world - European Security Strategy*, Brussels, 12 December 2003.

појављивање историјског непријатељства присутног између држава западне Европе, посебно између историјских противника, континенталних сила, Француске и Немачке. Њихов поновни конфликт могао је дестабилизovati читав регион и обезбедити СССР-у да прошире свој утицај према западу. У прилог томе, Европска заједница за угљ и челик настала 1951. године, подржана од САД са главним оснивачима Француском и СР Немачком, требала је да у овим европским земљама стави под заједничку контролу производњу ова два стратешка ресурса који су најзначајнији за вођење ратова. Треће, покретање производње довело би до повећања потрошње у западноевропским државама, за шта су америчке компаније биле веома заинтересоване.¹⁴ Тако су изражени безбедносни ризици на простору западне Европе, који су призилазили из америчке забринутости од совјетске тежње за ширењем, подстакли прво институционално повезивање западноевропских држава одмах по окончању Другог светског рата, у оквиру једне шире, атлантистичке геостратегије САД усмерене ка обуздавању совјетског продора ка западу.

Током читавог хладноратовског периода, а и током периода након њега, западноевропске државе и САД су изграђивале јаке везе на широком пољу питања, посебно на пољу безбедности и економије, те се њихови односи сматрају као једни од најважнијих билатералних односа у светској политици. Ова два глобална актера још увек представљају главне економске и војне силе, оне доминирају глобалном трговином и имају водећу улогу у међунорадним политичким односима. Због чврстих веза и обимне сарадње, делећи заједничке вредности и баштинећи заједничко цивилизацијско наслеђе, њихов однос се неретко назива „трансатлантско” или „евроатланско партнерство”.¹⁵

Као институционални стубови евроатланског партнерства, у многобројним анализама и документима, наводе се НАТО али и сама ЕУ као организација. У прилог чврстој повезаности и зависности ових организација јесте чињеница да један од кључних фактора који одређује политику проширења ЕУ и избор земаља које ће постати њене нове чланице јесте управо однос Уније и Северноатлантског савеза. Досадашња историја проширења ЕУ и НАТО указује да процес проширења НАТО-а претходи проширењу Европске уније.¹⁶ Северноатлантски савез је у својој *Студији о проширењу* истакао да би „проширење НАТО-а требало да допуњава процес проширења ЕУ, као паралелан процес, који такође доприноси повећању безбедности и стабилности у новим демократијама на истоку Европе.¹⁷ Досадашња проширења Уније и НАТО-а су потврдила да су „то две комплементарне организације, а њихове територи-

¹⁴ Ђурковић, М.: *Геополитички оквир проширења ЕУ: између континентализма и атлантизма*, у: *Изазов европских интеграција* бр. 8, Службени гласник, 2010, стр. 83 – 92.

¹⁵ Derek E. Mix: *The United States and Europe: Current Issues*, Congressional Research Service, February 3, 2015.

¹⁶ Видети више у: Ђурковић, М.: *Исто*.

¹⁷ Тачка 4. Студије о проширењу НАТО-а, Study on NATO Enlargement, 3 September 1995, Доступно на: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm, Сајт посећен 15.12.2013. године.

јалне експанизије су усаглашени процеси¹⁸. Након окончања блоковске поделе и наступања америчког хегемонизма, САД су виделе ЕУ као средство за интеграцију источноевропских држава са постсовјетског простора али и других држава од виталног значаја по њене интересе као што је Турска. Фактички, неколико таласа ширења НАТО и ЕУ према истоку после 1989. године нису представљали искључиво интегрисање и јачање Европе (на пример пријем у чланство неколико економско слабих али геостратешки веома важних земаља – Бугарске, Румуније и балтичких држава), већ трансгресију америчке интересне сфере, ширење њеног „макромостобрана” и ојачавање њене глобално важне геостратегијске „одскочне даске” на западу евроазијског копна.¹⁹

Тиме су од завршетка Другог светског рата, евроинтеграције недвосмислено задобиле доминантно атлантистичку (таласократску) конотацију и постале потпуно потчињене америчким глобалним интересима. Улога Америке у европским пословима имала је за циљ проширење и развој ЕУ у оним границама које неће угрозити атлантистички примат на светској сцени, првенствено кроз спутавање јачања утицаја Немачке у Европи, али, с друге стране, у довољној мери да спречи руски продор ка западу.

ПОЗИЦИЈА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ У МУЛТИПОЛАРНОМ СВЕТУ

После распада Источног блока, трансформише се и структура светског политичког система, од биполарне ка униполарној. Од тада, САД, као једина преостала глобална сила, све више наступају самостално на спољнополитичком плану. До одређене границе чланице ЕУ су могле да у прате САД, међутим, врло брзо је дошло до несугласица, првенствено због неподударња интереса у новонасталим околностима. Иако је од момента урушавања СССР-а атлантистичка моћ постала глобално неприкосновена, постојао је јасно прихваћен став да ће у свету после Хладног рата релативна моћ САД постепено опадати. Према Кисинџеровом мишљењу, изнетог још с краја прошлог века, „одсуство конкретног непријатеља изазваће у САД притисак да се средства за одбрану преусмере ка другим приоритетима, а тај процес је већ започео. Када више не постоји нити једна претња, и када свака држава из сопствене националне перспективе посматра опасности са којима је суочена, земље које су заштиту проналазиле у америчком окриљу биће подстакнуте да преузму већу одговорност за сопствену безбедност. Тиме ће функционисање новог међународног поретка деловати у правцу успостављања равнотеже на војном а посебно на економском плану где америчка премоћ увелико опада и где је надметање са САД постало много лакше него раније.²⁰ И управо се то догодило у годинама које су уследиле.

¹⁸ Степић, М.: *Геополитичност ширења Европске Уније и положај Србије*, Српска политичка мисао број 1/2010, година XVII, свеска 27, стр.17.

¹⁹ Степић, М.: *Постмодерни геополитички изазови Европе*; у: Мегатренд ревија, вол. 8 (2), 2005, стр 77.

²⁰ Кисинџер, Х.: *Дипломатија*, Верзал пресс, Београд, 1999, стр. 10-14.

Распадом СССР-а, безбедност Западне Европе постала је мање зависна од Сједињених Држава. Престанак совјетске опасности навео је Европљане да преиспитају своје дугогодишње партнерство са САД и започну усвајање самосталније политике. Европа се осећала много сигурније у свету у којем не постоји велика непријатељска војна организација оличена у Варшавском пакту. Тиме су улога и положај САД-а у трансатлантском савезу почели да се мењају.²¹ У новонасталом међународном амбијенту, две водеће континенталне силе унутар Уније, Немачка и Француска, нису перципирале Русију на исти начин као и Сједињене Државе. Оне су у њој виделе партнера а не претњу, због чега су покушавале да избегну конфронтацију са руском страном услед ширења НАТО и ЕУ ка постсовјетском простору. У таквим условима, САД су константно покушавале да дефинишу спољног непријатеља како би оправдале постојање Северноатланског савеза и наставиле империјални наступ ка истоку, при чему су очекивале значајну подршку својих европских савезника. Међутим, у свом блискоисточном походу на Авганистан (2001) и Ирак (2003), САД су наишле на отпор Француске и Немачке. Такође, Немци и Французи су имали другачији став у вези америчког предлога да Украјина и Грузија буду позване у НАТО (2008). Били су и против стационарања америчког одбрамбеног штита у Пољској и Чешкој. Немачка је последња од европских земаља подржала тзв. „Источно партнерство” и споразуме о асоцијацији ЕУ и НАТО са Украјином.²² Управо преко ових европских држава, Грузије и Украјине, САД су покушале да дестабилизију европски простор приморављујући Русију да се укључи у конфликт у овим земљама. Са америчке стране то је искоришћено како би се европске државе застрашиле од руске претње и тиме нашло оправдање за учвршћивање ослабљеног евроатланског савеза.

Упркос свим америчким спољнополитичким наступима „став о униполарном светском поретку почео је да бледи пред све израженијим процесом неуједначеног развоја земаља. По годишњем расту националних бруто друштвених производа у 2007. години, ЕУ је надмашила САД један и по пут, Кина чак шест пута а Индија четири пута”²³. Свесна нарастања своје моћи и потенцијала велике силе, ЕУ је у периоду након Хладног рата, независно од САД, успостављала сарадњу, првенствено на економском плану, како са Русијом тако и са осталим силама у настајању – Кином и Индијом, што је често наилазило на негативан став Сједињених Држава. С друге стране, ЕУ је развијала структуру, оперативни оквир и све садржајније је наступала као глобални актер у сфери одбране и безбедности. Напредак постигнут у спровође-

²¹ Elisabeth Johansson-Nogues: *The Construction of an EU foreign policy identity*, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2008, p. 308; у Јовић Лазић, А.: *Односи у троуглу САД–ЕУ–Русија и њихов утицај на међународне односе*, Међународни проблеми, ИМПП, Београд, Vol LXIV, br. 3, 2012, стр. 304.

²² *Немачка и Русија: Интереси кроје односе*, портал Voice Of America, 18. фебруар 2014, Доступно на: <http://www.glasamerike.net/a/ukraine-russia-germany/1853087.html>, Сајт посећен: 26.6.2016.

²³ Примаков, Јевгениј: *Свет без Русије? - Чему води политичка кратковидост*, ЈП Службени гласник, Факултет безбедности УБ, Београд, 2010, стр. 15.

њу Заједничке спољне и безбедносне политике и укључивања европских одбрамбених снага у решавање безбедносних проблема на европском континенту и ван њега, указивало је на све значајнију улогу ЕУ у преузимању дела одговорности у креирању европске и глобалне безбедности.²⁴

Иако свесне опадања своје моћи и губљења чврстине трансатлантских веза, САД и даље у будућности перципирају Европу у оквирима трансатлантске заједнице која би требало да задржи водећу позицију у светским размерама.²⁵ Без чврстих трансатлантских веза, амерички примат у Евроазији брзо би се изгубио јер, како Бжежински износи, „било какво избацивање Америке од стране западних партнера из њеног седишта на западној периферији (Европа/Западни простор) аутоматски би значило крај америчког учешћа у игри на евроазијској шаховској табли, иако би то вероватно значило и евентуално потчињавање западне периферије оживљеном играчу са Средњег простора”²⁶. Иако Бжежински декларативно не наводи о којим земљама је реч, закључује се, једини западни партнер који би могао озбиљно ослабити амерички утицај у „Западном простору” је нарастајућа телорукратска Немачка, која од уједињења 1989. године све самосталније геополитички наступа излазећи из оквира америчких интереса. У првој половини 20. века Немачка је изградила запањујућу војну моћ која јој је омогућила вођење два светска рата и потпуно покорвање европских држава. Међутим, „савремена немачка моћ не базира као у ранија времена на сили. Њој није потребно оружје да би наметнула своју вољу другим европским државама. Стога је апсурдно свако поистовећивање данашње Немачке са „Четвртим рајхом”. Шта више, моћ која се заснива на економији је знатно мобилнија, не мора да осваја а ипак је свеприсутна. С обзиром да је Немачка кредитни поврилац многих задужених европских привреда, потенцијал изнуде којим располаже не потиче од логике рата него од логике ризика других европских држава, тачније од страха од економске пропасти. Тиме Немачкој успева да преузме улогу неимара и лидера Европе”²⁷.

У оживљеном играчу са „Средњег простора” препозната је опорављена телорукратска Русија која би у савезу са Немачком могла да оствари геополитичку доминацију у Европи под немачким лидерством. Њихове везе су све чвршће, што се може препознати у оствареној сарадњи на пољу енергетске безбедности. Русија постхладноратовску униполарну мондијалистичку доминацију САД види као прелазну фазу ка будућој мултиполарној геополитичкој структури света. Полазећи од Дугинове (нео)евроазијске геополитичке концепције, која је антипод

²⁴ Стојановић, С.: *Стратегија националне безбедности и стратегија одбране Републике Србије као чиниоци одбрамбеног аспекта прикључења ЕУ*; у Група аутора: *Безбедносни и одбрамбени аспекти прикључења Републике Србије Европској унији*, Институт за стратегијска истраживања МО, Мисија ОЕБС у Србији, Београд, 2010.

²⁵ Бжежински, З.: *Друга шанса Америке – три председника и криза америчке суперсиле*, ЈП Службени гласник; Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 108.

²⁶ Бжежински, З.: *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука, 2001, стр. 37.

²⁷ Бек, У.: *Немачка Европа – Нове констелације моћи у доба кризе*, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013, стр 65.

атлантистичкој концепцији, руски ангажман на демонтирању америчке глобалне надмоћи геополитички се заснива на успостављању што већег броја партнерских веза, међу којима су најважније усмерене од Русије као „језгра” према кључним зонама евроазијског обода (*Rimland-a*). То су иначе простори којима Бжежински намењује круцијалну важност за очување америчких интереса дуж три океанска прочеља (Атлантски, Индијски и Тихи океан), са циљем да по ободу дугорочно опашу Евроазију, односно „Средњи простор” кога, у ствари, представља Русија. Тај ланац чине Западни (Европа), Јужни (Блиски исток, Средњи исток и Индија) и Источни простор (Јапан, Кина, Индокина). Међутим, кључни „вектори” руске мултиполарне контра атлантистичке стратегије оријентисани су на Европу (ЕУ) и Јапан са циљем да омогуће фрактуру америчког трансатлантског и транспацифичког мостобрана на западном и источном прочељу Евроазије. „Уместо садашњег антируског/евроазијског стратешког трилатералног савеза „Великих простора”, (Европа + Америка + Далеки Исток), са САД као „центром” („Империјом”), Дугин се залаже за формирање антитрилатерале (Европа + Русија/Евроазија + Далеки Исток), са руско-евроазијском „Империјом” као језгром. Њен циљ је да утицаје САД из западног и источног приобаља Евроазије одбаци назад до средишњих делова Атлантика и Пацифика, тј. да их сведе само на америчку копнену масу. Тако би се дошло до „реалне мултиполарности”. Сходно томе, у новонастајућој мултиполарној структури света Русија, „нуди” Европи позицију самосталног и од САД одвојеног пола моћи, поновно успостављање примамљиве улоге геополитичког субјекта, те повратак у „природни” геополитички ареал Евроазије.²⁸ У прилог томе све чешће се могу чути залагања, како од стране немачких тако и од стране највиших руских званичника, за стварање јединствене економске зоне од Лисабона до Владивостока, што би представљало прву фазу зближавања Европе и Русије²⁹.

Међутим, никако не треба умањити француски утицај на даљи развој европских токова. Француска је земља са огромним политичким утицајем, кључна чланица НАТО и поред Немачке „носећи стуб” Европске уније. Њу, као и Немачку, мотивише идеја Уједињене Европе и обе државе желе да створе нешто ново и амбициозно у њој, мењајући *status quo*. Посебно Француска има свој геостратешки план Европе који се у неким битним погледима разликује од америчког. Ипак, француска геополитика је дугорочно заглављена између америчко-британског атлантизма и немачког континентализма. Француска је земља која уједно има и таласократске и телурукратске карактеристике те стога има капацитета да игра улогу „балансира” у одржавању геополитичке равнотеже „цивилизацијског Запада”. Она своју геополитику заснива делом на таласократским поставкама Видала де ла Блаша који је Француску видео као „поморску силу” а у континенталној Немачкој историјску претњу по

²⁸ Бжежински, З.: *Велика шаховска табла*, Исто, стр 33-38; и Дугин, А.: *Исто*, стр. 189-218.

²⁹ *Могућа јединствена економска зона од Лисабона до Владивостока*, портал Спутњик, 4. јун 2016., Доступно на: <http://rs.sputniknews.com/politika/20160604/1106223875/Merkel-jedinstvena-ekonomska-zona-Lisabon-Vladivostok.html>, Сајт посећен: 27.6.2016.

француски територијални интегритет. С друге стране, Шарл де Гол је заступао телурократске поставке француске геополитике и био је окренут ка ближој сарадњи са осталим континенталним европским земљама, што је дало велики импулс чврстим европским интеграцијама које су на крају резултирале стварањем Европске уније. Иначе, де Гол је био сумљичав према месту и статусу атлантистичке Британије у оквиру ЕУ, често наводећи да би се њеним чланством само ојачала позиција САД у Европи. Француска се због тога дуго противила чланству Велике Британије која је ушла у Унију тек 1973. године. Међутим, иако је Француска до сада имала улогу „везивног ткива” или „спајајуће карике” између атлантизма и континентализма у Европи, питање је како ће се Француска позиционирати у случајевима већих „геополитичких ломова”. Историја се мења догађајима који нису резултат континуитета, већ последица непредвидивих скокова.³⁰

Последње настали догађај на европском тлу који се може окарактерисати као „геополитички лом” представља „Брегзит” (2016), односно исказана воља британских гласача да оспоре подршку даљем партиципирању Велике Британије унутар ЕУ и то након више од четири деценије њеног чланства. Суштински, овај догађај се пре може окарактерисати као „тектонски поремећај” са далекосежним последицама по европске интегративне процесе који су грађени више од пола века. Британски став наишао је на дубоко разочарење и оштру осуду француског и немачког политичког естаблишмента јер је Британија, поред Француске и Немачке, играла кључну улогу у Уједињеној Европи. Међутим, она је одувек била амбивалентна у погледу уједињења Европе а њена склоност ка очувању посебних односа са САД учинили су да се дистанцира од свих кључних ствари које се тичу европске будућности. Чинило се да се Лондон у великој мери одавно искључио из европске игре. Ипак, Британија је увек била активна на критиковању свих немачких и француских иницијатива чији је циљ био стварање праве Европе, европске Европе – не америчке или атлантистичке. Она је успешно одиграла своју улогу, није се мешала у европске послове, али, кад год би континенталне силе објавиле неки свој став, другачији од америчког, Британија би журила да подржи Вашингтон.³¹

СТРАТЕШКЕ ДИЛЕМЕ СРБИЈЕ НА ПРАГУ НОВОГ МИЛЕНИЈУМА

Пад Берлинског зида, промену европских хладноратовских односа и нестанак потребе за балканском равнотежом у складу са новим постбиполарним геополитичким правилима, Србија и укупан српски етно-просторни чинилац

³⁰ Бжежински, З.: *Исто*, стр 43-44; Пророковић, Д.: *Геополитика Србије – положај и перспективе на почетку 21. века*, ЈП Службени гласник, Београд, 2012, стр. 466-468; и Пророковић, Д.: *Немачка геополитика и Балкан*, *Satena Mundi*, Београд, 2014, стр. 242-243.

³¹ Према Александру Дугину у његовом интервјуу у: *Брегзит, јер старим глобалистима тако одговара*, Правда, 24. јун 2016. Доступно на: <http://www.pravda.rs/2016/06/24/dugin-bregzit-je-je-starim-globalistima-tako-korisno/>; и Бжежински, З.: *Исто*, стр 44.

у тадашњој „другој” Југославији дочекали су потпуно изненађени, неспремни да идентификују суштинске промене у поретку моћи и без способности да своје интересе и циљеве уграде у регионалне, континенталне и глобалне процесе. Последице су биле погубне, како по српску популацију тако и по српску територију. Да се то не би поново догодило, неопходно је благовремено остваривати далековидо српско позиционирање у односу на већ јасно уочљиве геополитичке трендове.³² Дакле, будућност Србије животно је везана за њену способности да спозна и предвиђа концепције великих сила и да своје интересе прилагоди и уклопи у њихове. То је посебно важно с обзиром да се преко њене територије, као и преко читавог Балкана, преклапају територијалне пројекције геополитичких концепција најважнијих сила које уједно одлучују о судбини читаве Европе.

Иако су односи таласократских и телурукратских сила јасно постављени на глобалном нивоу они су комплекснији за разумевање на регионалном нивоу. Балкан је очито пример томе, посебно његова нестабилна, мултиконфесионална и мултиетничка западнобалканска територијална целина која обухвата Србију и српске просторе. Комплексност геополитичких односа великих сила на том простору одређена је, поред традиционално глобалног сукоба таласократских и телурукратских сила, уједно и надметањем супростављених телурукратских геополитичких концепција, немачког континентализма и руског евроазијства.

На простору Србије и Балкана атлантистичким геополитичким интересима потенцијалну претњу представља опорављена и све утицајнија Русија, која захваљујући традиционалној наклоњености балканских православца може спровести „руску геополитичку офанзиву” у циљу стратешког изласка на Медитеран, заобилазећи Босфор и Дарданеле или, с друге стране, простим јачањем православног (српског) фактора може спречити атлантске силе у остваривању потпуне супремације на овом простору. Исто тако, Србија и српски простор омогућавају уклињавање руског утицаја дубоко у европски простор трасирањем гасовода и нафтовода ка развијеним и енергетски зависним европским привредама. Такође, руски фактор представља претњу историјској немачкој тежњи да отвори балканску стратешку проходницу на правцу: Средња Европа - Мала Азија и даље ка енергетски богатом Блиском истоку и Каспијском басену као и остваривање контроле над Панонском низијом и доминације у Подунављу. Због трдиционално добрих и чврстих историјских руско-српских веза, англосаксонски атлантизам и немачки средњеевропски континентализам нису историјски наклоњени српским интересима.

Српски део Балкана налази се на крајњем југоистоку „Западног простора” (Европа) кога је дефинисао Бжежински, у његовој контактної зони са „Јужним простором”, а они, заједно са „Источним простором”, имају функцију да продуже хладноратовску улогу *Rimland*-а и наставе Спајкменову стратеги-

³² Степић, М.: *Геополитичка оријентација Србије: евроатлантизам и/или евроазијство*; у: *Мега-тренд ревија*, вол. 2, 2005, стр 10.

ју анаконде – затворе и сузбију велики „Средњи простор” (Русију), не дозвољавајући му било какве маритимне и пијемонтистичке евроазијске амбиције. С друге стране, циљ атлантизма на Балкану јесте да спречи јачање Немачке. То је константа којој ће се спољнополитички наступ САД и Велике Британије само прилагођавати. Зато ће се атлантистичка политика према Србији мењати у појединим историјским периодима, у зависности како се буду мењале спољнополитичке стратегије које ће примењивати, али ће циљ остати исти – одвојити Србију од Русије и искористити је у спречавању напредовања Немачке ка југоистоку. С друге стране, Немачка ће играти на карту спречавања јачања српског фактора на Балкану у циљу умањења руског утицаја.³³

За Србију и српске просторе у целини у интересу је да рационално креирају своју перспективу у контексту геополитичке будућности Европе (ЕУ), коју ће у великој мери одређивати односи најзначајних таласократских и телурукратских сила присутних на тлу Европе – САД, Русије и Немачке. Атлантистички и немачки интереси су на Балкану тренутно подударни, и то на штету српских интереса, што се јасно може закључити на основу њихове политике вођене према овом простору од почетка југословенске кризе. Србија је била радо виђен савезник атлантистичким силама само у краткотрајним историјским периодима, Први и Други светски рат, и то када су САД и Британија настојале да умање немачку моћ. С друге стране, Србија са Немачком никада није остваривала савезништво. Међутим, с обзиром на снагу Немачке унутар ЕУ и њену незаобилазну посредничку улогу према европском истоку и југоистоку, све израженије немачко-руске везе несумњиво имају карактер јачања евро-руског приближавања. У научни, економски и дипломатски вокабулар вратио се термин „осовина Берлин – Москва”. Она има непромењену историјску суштину (транс)континенталног стојера. У условима опадања атлантистичког утицаја у Европи и јачања руско-немачких односа, очекивана „осовина Берлин – Москва” свакако ће бити у функцији остваривања српских националних интереса. Уважавајући овај тренд, стратешко српско опредељење ка евроинтеграцијама, које тренутно није повољно по решење косовског проблема, дугорочно би могло представљати прагматичну спољнополитичку одлуку Србије.

ЗАКЉУЧАК

Иако су вековне идеје паневропеизма баштиниле сасвим другачију суштину, процесом евроинтеграција, од завршетка Другог светског рата, доминирала је атлантистичка геополитичка позадина. Током читавог хладноратовског периода интереси ЕУ и НАТО, односно водећих западноевропских држава и САД, били су подударни, што је настављено и у првим годинама након урушавања Совјетског Савеза. Међутим, ова подударност интереса није могла да траје дуже од неколико деценија из виша разлога. Први, нове изазо-

³³ Према: Пророковић, Д.: *Геополитика Србије – положај и перспективе на почетку 21. века*, Исто, стр. 422-423 и Гиговић, Љ., и Секуловић, Д.: *Исто*, стр. 43-58.

ве и претње у једнополарном свету САД су виделе на један, а већина чланица ЕУ на сасвим другачији начин. Други, њихова перцепција Русије била је различита. Водеће континенталне европске силе су Русију доживљавале као партнера док су атлантистичке Британија и САД и даље у њој виделе противника. Треће, на основу брзог и динамичног раста европске економије у другој половини деведесетих година 20. века, унутар ЕУ су се појавиле тежње ка дефинисању сопствених геополитичких циљева, па самим тим и постепеног формирања сопствених одбрамбених снага. Четврто, до подизања самопоуздања и самоуверености не долази само на нивоу ЕУ, већ и унутар низа европских земаља појединачно, пре свега у Немачкој која је од самог уједињена показивала жељу да самосталније наступа у међународној политици.

На почетку новог миленијума ЕУ је израсла у моћну наднационалну организацију. Са око 500 милиона становника она данас представља четвртину светског економског извоза и петину светског тржишта. Са јединственим распонем политичких инструмената, индустријском производњом, трговином, обимом помоћи који пружа другим земљама, инвестицијама, капацитетима кризног менаџмента, ЕУ игра све значајну улогу на светској позорници.³⁴ Концентрација економске и војне моћи, чињеница да су Велика Британија и Француска нуклеарне силе и сталне чланице Савета безбедности ОУН, чланство Велике Британије, Немачке, Француске и Италије у групи седам економски најразвијенијих земаља света (коју неки аутори сматрају светском владом), дају јој за право да се сврста у ред великих сила.

Међутим, тешко је очекивати да ће у скоријем периоду ЕУ прерасти у самосталног геополитичког играча. Пре свега што се, након британског „Брегзита”, налази на стратешкој прекретници, односно да ли ће наставити даље ка јачању својих институција, зашта су Немачка и Француска изразиле одлучност, или ће кренути путем дезинтеграције. У случају да крене даље, неминовно ће се суочити са проблемима као што су свеприсутнији евроскептицизам, последице економске кризе, актуелна мигранста криза и неинтегрисаност муслиманских имиграната, проблем прикључивања нестабилних земаља „Западног Балкана” и евентуално Турске. С друге стране, ЕУ је изложена сталним спољним геополитичким утицајима неевропских великих сила. Русија константно покушава да се позиционира у Европи склапањем аранжамана са развијеним и енергетски зависним европским државама, првенствено са Немачком и Италијом³⁵. Насурот томе, САД настоје да спрече утицај континенталних сила и да задрже функцију Европе као „истуреног положаја” у сузбијању руског трансконтиненталног утицаја, који се у САД препознаје као „по-

³⁴ Fraser, C.: *An Introduction to European Foreign Policy*, Routledge, New York, 2007; и: Кенеди, П.: *Успон и пад великих сила – економска промена и ратовање од 1500. до 2000. године*, ЦИД Подгорица, ЈП Службени лист СРЈ Београд, 1999, стр. 523.

³⁵ Степић, М.: *Геополитичност ширења Европске Уније и положај Србије*, Српска политичка мисао број 1/2010, година XVII, свеска 27, стр. 34.

новни империјализам Русије, усмерен према западу Евроазије³⁶. Јачање континенталне немачке улоге у Европи, након очекиваног британског изласка, створиће додатни проблем за Сједињене Државе.

Сагласно томе, могуће је више праваца развоја геополитичке орјентације ЕУ у 21. веку. У складу са спољним утицајима, унутрашњим проблемима и наравно сопственим интересима који још увек нису јасно дефинисани, Унија може наставити своју више од пола века установљену евроатланску (таласократску) орјентацију под лидерством САД. С друге стране, може се одредити за тотално другачији и атлантизму супротстављени, руски евроазијски (телурократски) концепт, или, развити сопствени аутономни геополитички концепт као антипод претходно наведеним, што је, како је речено, тешко очекивати. Ипак, више извесније, на сцени се могу појавити и други правци који би представљали својеврсну комбинацију (сарадњу) аутономног европског концепта било са атлантизмом или евроазијством, али уз наглашену орјентацију ЕУ као самосталног геополитичког играча.

Србија би своју будућу позицију требало да гради у контексту настајућег геополитичког амбијента у Европи који се знатно променио у односу на период Хладног рата. Те промене и даље трају, и то као континуиране трансформације и прилагођавања. Упоредо са ширењем ЕУ и НАТО на исток, некадашња биполарна геополитичка и геостратегијска улога западне Европе као америчког „мостобрана” на атлантској „фасади” Евроазије, постепено се преобликује. Европљани трансатлантску суштину евроатланске економске и војнополитичке интеграције почињу да отворено доводе у питање после нестанка „велике источне претње”. Европска унија се изграђује и све чешће на глобалном плану наступа као аутентична, аутономна и од САД еманципована империја и велика сила на економском, (гео)политичком, па и војном плану. Ослобођена полувековног синдрома гвоздене завесе она се са све мање страха окреће свом географски природном, континенталном суседу – Русији, што је у потпуности сагласно са српским националним интересима.

ЛИТЕРАТУРА

1. A secure Europe in a better world - European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003.
2. Бек, Урлих: Немачка Европа – Нове констелације моћи у доба кризе, Мегатренд Универзитет, Београд, 2013.
3. Бжежински, Збигњев: Велика шаховска табла, ЦИД, Подгорица, Романов, Бања Лука, 2001.
4. Бжежински, Збигњев: Друга шанса Америке – три председника и криза америчке суперсиле, ЈП Службени гласник; Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2009.

³⁶ Кисинџер, Х.: *Да ли је Америци потребна спољна политика – у сусрет дипломатији 21. века*, БМГ, Београд, 2003, стр. 81.

5. Гиговић, Љубомир, и Секуловић, Драгољуб: Чиниоци геополитичког положаја Србије, у Глобус бр. 34, Српско географско друштво, Београд, 2009.
6. Derek E. Mix: The United States and Europe: Current Issues, Congressional Research Service, February 3, 2015.
7. Ђурковић, Миша: Геополитички оквир проширења ЕУ: између континентализма и атлантизма, Изазов европских интеграција бр. 8, Службени гласник, 2010.
8. Јовић Лазић, Ана: Односи у троуглу САД–ЕУ–Русија и њихов утицај на међународне односе, Међународни проблеми, ИМПП, Београд, Vol LXIV, бр. 3, 2012.
9. Кенеди, Пол: Успон и пад великих сила –економска промена и ратовање од 1500. до 2000. године, ЦИД Подгорица, ЈП Службени лист СРЈ Београд, 1999.
10. Кисинџер, Хенри: Дипломатија, Верзал пресс, Београд, 1999.
11. Кисинџер, Хенри: Да ли је Америци потребна спољна политика – у сусрет дипломатији 21. века, БМГ, Београд, 2003.
12. Примаков, Јевгениј: Свет без Русије? - Чему води политичка кратковидост, ЈП Службени гласник, Факултет безбедности УБ, Београд, 2010.
13. Пророковић, Душан: Геополитика Србије – положај и перспективе на почетку 21. века, ЈП Службени гласник, Београд, 2012.
14. Пророковић, Душан: Немачка геополитика и Балкан, Catena Mundi, Београд, 2014.
15. Степић, Миломир: Постмодерни геополитички изазови Европе; у: Мегатренд ревија, вол. 8 (2), 2005.
16. Степић, Миломир: Геополитика неоевроазијства – позиција српских земаља, Институт за политичке студије, Београд, 2013.
17. Степић, Миломир: Геополитичност ширења Европске Уније и положај Србије, Српска политичка мисао број 1/2010.
18. Степић, Миломир: Перспективе Косова и Метохије у контексту глобалних геополитичких концепција, Зборник радова са научног скупа одржаног у Косовској Митовици 27-29. маја 2005
19. Степић, Миломир: Геополитичка орјентација Србије: евроатлантизам и/или евроазијство; у: Мегатренд ревија, вол. 2, 2005.
20. Стојановић, Станислав: Стратегија националне безбедности и стратегија одбране Републике Србије као чиниоци одбрамбеног аспекта прикључења ЕУ, у: Безбедносни и одбрамбени аспекти прикључења Републике Србије Европској унији, Институт за стратегијска истраживања МО, Мисија ОЕБС у Србији, Београд, 2010.
21. Study on NATO Enlargement, 3 September 1995.
22. Fraser, Cameron: An Introduction to European Foreign Policy, Routledge, New York, 2007.

**GEOPOLITICAL POSITIONING OF EUROPEAN UNION IN A MULTIPOLAR
WORLD AND ITS IMPACT ON STRATEGIC ORIENTATION
OF THE REPUBLIC OF SERBIA**

Major Milinko Vračar*, MA
Strategic Research Institute, Ministry of Defence, Republic of Serbia
Associate Professor Jovanka Šaranović**, PhD
Strategic Research Institute, Ministry of Defence, Republic of Serbia

Abstract: For centuries, on European ground diverse strategic interests of Anglo-Saxon countries, Central Europe, Eurasia, the power of the sea (Thalassocracy) and the power of the land (Tellurocrasy) have been intertwining and conflicting. They are presented in the form of the most important geopolitical concepts: Atlanticism, (Central European) Continentalism and Eurasianism. Although after World War II relations of these concepts have created nature and traced the path of European integration, geopolitical aspects have been neglected. Internal aspects of this phenomenon have been discussed from the position of aspirations of European nations to reconciliation, cooperation and joint prosperity while foreign aspects have been considered only from a position of ideological confrontation of two superpowers and their allies. The crucial moments in world politics on the turn of the millennium - the collapse of the bipolar (ideological) world setting, the emergence of American hegemony, the process of the formation of a multipolar world and the possibility of the disintegration of the European Union (EU), demanded a return to the international scene of geopolitical considerations of European integration background as well as its perspectives.

During the Cold War period, parallel to economic connectivity of European states, their integration process went within North Atlantic alliance in which the US played a key role. Thus, since the end of World War II, military and foreign policy discourse of Western European countries has received predominantly Atlanticism connotation. However, at the beginning of a new millennium, significant (geo)political issues were posed before the EU, such as: survival or its disintegration; and, in the case of survival, the possible directions of the Union's geopolitical position as a result of the impact of the relationship of the aforementioned geopolitical concepts.

From the standpoint of the Republic of Serbia, as a small country with a highly sensitive geopolitical position and a clear commitment to a European future, consideration of these issues are of fundamental importance for (re)defining its long-term strategic decisions.

Key words: European Union, Republic of Serbia, Atlanticism, Central European continentalism, Eurasianism, multipolar world, geopolitics.

* milinko.vracar@mod.gov.rs

** jovanka.saranovic@mod.gov.rs